

ZELFPORTRET

PERSOONLIJKE VRAGEN
aan negentig Bekende Nederlanders

Samengesteld door
Felix Huygen en Nick Muller

INKIJKPAGINA'S

UITGEVERIJ BALANS

De uitgeverij heeft getracht voor deze publicatie alle rechthebbenden te achterhalen. Mocht u desondanks aanspraak maken op een tekst, waarvan u rechthebbende bent en u heeft geen toestemming gegeven voor de publicatie ervan, neemt u dan contact op via info@uitgeverijbalans.nl.


Copyright samenstelling © 2022, Felix Huygen
en Nick Muller (*HP/De Tijd*)/Uitgeverij Balans, Amsterdam
Alle rechten voorbehouden.


Omslag Mijke Wondergem
Omslagbeeld *La reproduction interdite* van René Magritte,
via Pictoright/Museum Boijmans Van Beuningen
Boekverzorging Studio Cursief, Irma Hornman
Druk Wilco

ISBN 978 94 638 2203 9

NUR 740

www.uitgeverijbalans.nl

 facebook.com/uitgeverijbalans

 twitter.com/balansboeken

 instagram.com/uitgeverijbalans

 uitgeverijbalans.nl/nieuwsbrief

Inhoud

Plattegronden van de geest	9
Albert Heijn – 28 maart 1997	14
Kristien Hemmerechts – 4 april 1997	17
Willibrord Frequin – 25 april 1997	20
Rudy Kousbroek – 4 juli 1997	23
Andries Knevel – 25 juli 1997	27
Maarten 't Hart – 15 augustus 1997	30
Norbert Schmelzer – 16 september 1997	33
Midas Dekkers – 28 oktober 1997	36
Jenny Arean – 5 december 1997	39
Jan Siebelink – 11 februari 1998	42
Maarten van Rossem – 18 februari 1998	45
Ivo van Hove – 26 juni 1998	48
Henk Westbroek – 24 juli 1998	51
Bart de Graaff – 21 augustus 1998	54
Rob de Nijs – 2 oktober 1998	58
André Hazes – 30 oktober 1998	62
Jean Pierre Rawie – 13 november 1998	65
Joop Braakhekke – 20 november 1998	69
Katja Schuurman – 26 februari 1999	73
Trijntje Oosterhuis – 28 mei 1999	76

Erwin Olaf – 30 juli 1999	79
Rijk de Gooyer – 20 augustus 1999	83
Gerrie Knetemann – 8 oktober 1999	87
Kim Holland – 29 februari 2000	90
Martin Bril – 3 april 2000	94
Peter R. de Vries – 17 april 2000	97
Erik Hazelhoff Roelfzema – 24 april 2000	100
Hans Wiegel – 2 juni 2000	103
Pim Fortuyn – 9 juni 2000	107
Bart Chabot – 30 juni 2000	111
Heleen van Royen – 21 juli 2000	115
Paul Verhoeven – 25 augustus 2000	118
Michiel Romeyn – 7 september 2000	122
Frans Pointl – 5 januari 2001	125
Sylvia Kristel – 12 januari 2001	129
Mensje van Keulen – 9 februari 2001	133
Theodor Holman – 14 augustus 2001	137
Sylvana Simons – 19 oktober 2001	141
Carice van Houten – 14 december 2001	145
Theo Maassen – 4 januari 2002	149
Hans Klok – 22 februari 2002	153
Joost Prinsen – 27 maart 2002	157
Johan Derksen – 28 juni 2002	160
Matthijs van Nieuwkerk – 5 juli 2002	164
Harry Mulisch – 19 juli 2002	168
Hans Dorrestijn – 25 oktober 2002	172
Louis van Dijk – 13 december 2002	176
Theo Hiddema – 9 mei 2003	180
Claudia de Breij – 24 juni 2003	184
Geert Wilders – 7 juli 2003	188

Joost Zwagerman – 1 augustus 2003	192
P.F. Thomése – 12 september 2003	196
Mart Smeets – 19 september 2003	200
Herman Brusselmans – 10 oktober 2003	204
Loes Luca – 7 november 2003	208
Ayaan Hirsi Ali – 20 februari 2004	212
Theo van Gogh – 4 juni 2004	216
Johannes van Dam – 16 juli 2004	220
Arnon Grunberg – 6 augustus 2004	224
Renate Dorrestein – 5 november 2004	228
Annejet van der Zijl – 31 december 2004	232
Linda de Mol – 27 mei 2005	236
Wende Sniijders – 7 oktober 2005	240
Sylvia Witteman – 6 januari 2006	244
Bram Moszkowicz – 2 februari 2007	248
Rita Verdonk – 27 april 2007	251
Frans Timmermans – 19 oktober 2007	254
Antonie Kamerling – 5 november 2007	257
Youp van 't Hek – 1 december 2007	260
Ilja Leonard Pfeijffer – 9 mei 2008	263
Aat Veldhoen – 16 mei 2008	266
Jan Cremer – 16 juni 2008	269
Simon Vinkenoog – 16 juli 2008	272
Henk Schiffmacher – 21 november 2008	275
Paulien Cornelisse – 28 augustus 2009	278
Dries Roelvink – 23 oktober 2009	282
Tjitske Reidinga – 22 januari 2010	286
Frank Lammers – 21 september 2011	290
Jessica Villerius – 3 maart 2012	294
Armand – 1 juni 2014	298

Inez Weski – 30 oktober 2014	302
Dimitri Verhulst – 28 maart 2015	306
Özcan Akyol – 15 maart 2016	309
Mies Bouwman – 31 mei 2017	312
Hafid Bouazza – 24 september 2017	315
Anna Drijver – 2 juli 2019	319
Gerard Cox – 19 februari 2020	322
Fidan Ekiz – 1 december 2020	325
Dries van Agt – 26 januari 2021	328
Hugo de Jonge – 23 februari 2021	332
Janine Abbring – 21 juni 2021	335

Woord van dank 339

Biografieën 341

Verantwoording 349

Plattegronden van de geest

Een kwarteeuw geleden, in 1997, bedachten Bert Bukman en Henk Steenhuis een nieuwe rubriek voor *HP/De Tijd*: 'Zelfportret'. Iedere week zouden ze een andere Bekende Nederlander interviewen aan de hand van de beroemde questionnaire die de Franse schrijver Marcel Proust (1871-1922) invulde. Gedurende drie uur onderwierpen ze hem of haar dan aan een wisselende selectie uit deze vragen ('Wie zijn uw helden? Wat is uw huidige gemoedstoestand? Welke eigenschappen waardeert u in een man/vrouw?'), aangevuld met een aantal zelfbedachte vragen ('Wanneer heeft u voor het laatst gehuild?'). Bij elkaar zo'n vijftientwintig. Soortgelijke rubrieken bestonden al in *Vanity Fair*, de *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Le Figaro* en *The Guardian*, maar in de Nederlandse pers bestond het fenomeen nog niet.

De vragen uit de questionnaire zijn overigens niet door Proust zelf bedacht, zoals velen denken. Toen hij vijftien was, vulde hij op verzoek van leeftijdgenoot Antoinette Faure, dochter van de latere president Félix Faure, een voorgedrukte vragenlijst in uit haar bekentenissenalbum, een soort vriendenboekje. Op de vraag 'Wat is uw favoriete deugd?' antwoordde hij: 'Alle deugden die niet voorbehouden zijn aan een bepaalde groep; de universele deugden.' Het liefst zou hij willen wonen in 'het land van het ideaal, of veeleer van mijn ideaal', en zijn idee van ongeluk is 'gescheiden zijn van *maman*'.

Dit boekje werd in 1924, twee jaar na de dood van Proust, gevonden door Faures zoon, de psychoanalyticus André Berge. Hij publiceerde de pagina van Proust in het literaire tijdschrift *Les*

Cahiers du Mois en voorzag diens antwoorden van psychoanalytische duiding. Hij wees op de diepgang en literaire kwaliteit van Prousts antwoorden, maar deed de vragen af als ‘stompzinnig’.

Toch ging de questionnaire vanaf toen een eigen leven leiden; in de daaropvolgende decennia legde een toenemend aantal Franse tijdschriften de lijst voor aan bekende schrijvers en intellectuelen, gevolgd door tijdschriften, kranten en tv-programma’s in de rest van Europa en in de Verenigde Staten. Misschien lag de aantrekkelijkheid van deze vragen juist in de quasialledaagsheid ervan: het bedenken van onderscheidende en spitsvondige antwoorden op bekende vragen was een goede manier om je literaire en intellectuele talenten tentoon te spreiden en je te onderscheiden van de andere illustere geportretteerden. De nadrukkelijk persoonlijke aard van de vragen beantwoordde ook aan de toenemende behoefte van het publiek om meer te weten te komen over ‘de mens achter’ de schrijver, denker of kunstenaar.

Met een voorgedrukte serie vragen ben je snel klaar, zal de lezer misschien denken. Maar de ervaring leerde dat je als interviewer al snel een uur of drie bezig was met doorvragen en porren om het slachtoffer van die week tot een interessante uitspraak te verleiden, om tot een écht en liefst niet te diplomatiek antwoord op de vraag te komen. Vervolgens werden de plusminus vijftien-duizend woorden die tijdens zo’n sessie waren uitgesproken gereduceerd tot ongeveer achthonderd woorden.

Als de geportretteerden zich openstelden – en dat was verrassend vaak het geval – bleek het een beproefde methode om tot een kernachtige ‘plattegrond van de geest’ te komen, zoals Steenhuis en Bukman het later formuleerden.

Lezers kwamen zo tot heel andere inzichten over bijvoorbeeld Harry Mulisch of Ayaan Hirsi Ali dan na het zoveelste vraaggesprek over hun laatste boek. Zo bleek de eerstgenoemde het niet zo te hebben op de romantische liefde: ‘Dat eindeloze gezeur: hou je van me? Dat is iets voor kinderen.’ De atheïst Hirsi Ali (wier moeder haar toebeet: ‘Hoe kan ik leven met de kennis dat

mijn dochter eeuwig zal branden in de hel?’) bleek een mystieke band te hebben met een kind dat ze als vluchteling van de hongerdood gered had.

Waarom deze bundel? Al snel na het ontstaan werd ‘Zelfportret’ de best gelezen rubriek van *HP/De Tijd*. Veel lezers lieten weten dat ze deze pagina’s altijd als eerste opensloegen. Sommige redacteuren zagen tot hun chagrijn zelfs mensen in de boekwinkel *HP/De Tijd* oppakken, ‘Zelfportret’ lezen en vervolgens terug in het schap leggen. Zo werd het de langstlopende rubriek in de geschiedenis van *HP/De Tijd*, nu vijftienvintig jaar aan één stuk, een goede aanleiding voor een bloemlezing.

Voor deze bundel moesten we een keuze maken uit de bijna 850 mensen die sinds het ontstaan van de rubriek hebben deelgenomen. We hebben hierbij de nadruk gelegd op opvallende persoonlijkheden, op namen die nu nog steeds in zwang zijn, op mensen die verrassende en goed geformuleerde antwoorden gaven en op mensen wier antwoorden door wat er daarna gebeurde een extra lading kregen. Denk bijvoorbeeld aan Pim Fortuyn, die twee jaar voor zijn dood zei: ‘Ik dacht altijd dat ik tijd genoeg had, maar dat denk ik niet meer. Ik dacht dat ik de regie van mijn leven in eigen handen had, dat denk ik ook niet meer. (...) Ik wil nog één keer vlammen.’

Een voorbeeld van iemand met opzienbarende antwoorden is Rudy Kousbroek. Die mocht al niet ontbreken, omdat hij tot zijn dood in 2010 een van ’s lands veelzijdigste publieke intellectuelen was en eigenlijk niet is opgevolgd. Hij verzette zich vanaf het begin tegen de vragen, wat het gesprek van een aangename spanning en oprechtheid voorzag. Daardoor werd het een van de meest geslaagde zelfportretten. Op de vaste eerste vraag, ‘Wat is uw huidige gemoedstoestand?’, antwoordde Kousbroek: ‘Gêne, veroorzaakt door sommige van deze vragen; en door het ontbreken van andere, die wel voorkomen in de oorspronkelijke Proust-questionnaire.’ Op de vraag of hij aantrekkelijk was, antwoordde hij: ‘Helaas. (Wat een vraag!)’ Hij kon zich niet beperken tot het gevraagde ene devies, dus noemde hij er elf, waar-

onder 'Uitgeknipt is half gelezen', en: 'Run it up a flagpole and see who salutes it'. Zijn definitie van geluk: 'Nooit iets kwijt zijn; foutloos piano kunnen spelen.'

Ook interessant zijn de mensen die ten tijde van het gesprek minder bekend waren dan tegenwoordig. Hun antwoorden zijn daardoor van een onbevangingheid die in latere vraaggesprekken ontbreekt, wanneer hun succes een zekere gereserveerdheid en voorzichtigheid heeft afgedwongen. Denk bijvoorbeeld aan Carice van Houten als 25-jarige ('Taxichauffeurs hebben het IQ van een plant'), aan Jan Siebelink voordat hij *Knielen op een bed violen* schreef ('Op school is regelmatig een meisje verliefd op me') en aan Sylvana Simons voordat ze de politiek in ging ('Ik houd het meest van mezelf').

Deze bloemlezing is verder zowel een reis door een tijd als een momentopname, die iets zegt over de tijd waarin de geportretteerde toen leefde. ('Bent u aantrekkelijk?' Rita Verdonk: 'Dat moet u aan mijn 620.555 voorkeurstemmers vragen.') Zo valt het op dat de antwoorden met de jaren allengs braver en politiek correcter worden. Zou Harry Mulisch nu nog ongestraft 'Veel vrouwen zaniken zo' kunnen zeggen, zoals hij deed in 2002? Maar vooral laat het boek zien hoe mensen eeuwig met dezelfde kwesties blijven worstelen: liefde, vriendschappen, ziekte, de zin van het leven, de dood.

Een andere manier om deze bundel te lezen is per vraag, vergelijkenderwijs: hoe verschillen de antwoorden op: 'Waar schaamt u zich voor?' of: 'Wanneer heeft u voor het laatst gehuild?' Zijn er patronen in te ontwaren? Opvallend is bijvoorbeeld het grote aandeel dat openlijk te kennen geeft er geen monogame levensstijl op na te houden, al kan dat natuurlijk ook liggen aan de literair-kunstzinnige kringen waarin veel van deze mensen verkeren.

Een ander terugkerend thema is de ouder-kindverhouding. Bij een vraag als 'Welk leed heeft u anderen berokkend?' komt vaak spijt op dit vlak opborrelen: zo bertreurt Geert Wilders het dat hij zijn moeder als tiener pijn gedaan heeft, en vinden uit-

eenlopende publieke figuren als Dries van Agt, Paul Verhoeven en Willibrord Frequin allemaal dat ze door drukte te weinig aandacht aan hun kinderen hebben besteed. Veel geportretteerden herkennen zichzelf in hun vader of moeder, en vaak in allebei. Op de vraag of ze op haar vader lijkt, antwoordt Sylvia Witteman: 'Tot mijn spijt wel, want hij is een egocentrische oude zuiplap die aan zijn derde huwelijk bezig is.'

Een grote meerderheid van de geportretteerden antwoordt, anders dan je zou verwachten, ontkennend op de vraag: 'Lijkt u op uw vrienden?' Misschien beschouwen veel van deze beroemde en geroemde Nederlanders zichzelf als zo uniek en bijzonder, dat vrienden daar nooit op zouden kunnen lijken. Het mooiste antwoord op deze vraag gaf Mensje van Keulen: 'Ja, ik lijk op mijn vrienden, want die zijn zeer verschillend.'

Lees dit boek, en leer de mens kennen.

Albert Heijn

‘Natuurlijk heb ik kruideniers brodeloos gemaakt
door een supermarkt naast hun winkel neer te zetten’

28 maart 1997

Wat is uw huidige gemoedstoestand? Goed. Ik ben alleen gauw moe, doordat ik voortdurend met krukken moet lopen, gevolg van een kinderverlamming van lang geleden.

Waar bent u het liefst mee bezig? Ik ben het liefst bezig, met wat dan ook.

Wie zijn uw helden? Old Shatterhand vroeger. En ik heb lange tijd een Amerikaans dubbeltje bij me gedragen met een afbeelding van Franklin Roosevelt. Een man die polio had en toch president werd.

Wat is uw grootste angst? Pijn, aftakeling. Mijn vorige vrouw en mijn moeder zijn beiden aan kanker overleden – een mensonteerend ziekbed.

Bidt u weleens? Niet in de gangbare betekenis. Ik ben niet kerkelijk opgevoed.

Heeft u ooit een mystieke ervaring gehad? Toen mijn vader mij wekte op de ochtend van de rode mei 1940, wist ik dat het oorlog was. Ik had die nacht gedroomd dat Duitse soldaten het station van Zaandam uit kwamen.

Leeft u in welstand? Zal ik daar maar met ‘ja’ op antwoorden?

Wat is uw definitie van geluk? In de omstandigheid verkeren dat je nog plezier hebt in het leven.

Bent u bang voor de dood? Nee. Ik zou het wel graag even van tevoren willen weten, zodat ik er een borrel bij kan pakken.

Wanneer heeft u voor het laatst gehuild? Bij een uitvoering van *Miss Saigon* in Londen. Maar dat telt niet, hè? Toen bleek dat het goed zat tussen mijn vrouw en mij, heb ik voor de laatste keer echte tranen vergoten.

Lijkt u op uw vrienden? Nee. Dat is zo'n gevarieerd zootje, daar kun je nooit op lijken.

Hoe moedig bent u? Weet ik niet. Moed betekent iets doen waarvoor je doodsbang bent. Ik heb nooit een brandend huis in hoeven rennen om iemand te redden.

Van wie heeft u het meest geleerd? Ik heb van veel mensen veel geleerd, maar van niemand 't meest.

Wanneer was u het gelukkigst? Ik was gelukkig toen ik na een lange ziekte weer kon lopen, ik was gelukkig toen mijn zoon werd geboren, ik was gelukkig toen ik besepte dat ik geweldige ouders heb gehad. Ik ben vaak gelukkig geweest.

Welke eigenschap waardeert u in een man? Eerlijkheid.

Welke eigenschap waardeert u in een vrouw? Eerlijkheid.

Als u iets aan uzelf kon veranderen, wat zou dat dan zijn? Ik zou minder driftig willen zijn.

Wie is uw grootste liefde? Monique, mijn vrouw.

Wat beschouwt u als uw grootste mislukking? Mijn tweede huwelijk. Iemand maakte onze verhouding bekend en ik voelde me verplicht om haar ten huwelijk te vragen. Veel te snel.

Gelooft u in God? Ja. Toen ik als jongen van zeventien in het ziekenhuis lag, kreeg ik bezoek van een dominee die de verkeerde deur had genomen. Hij heeft me een zetje gegeven.

Welk leed heeft u anderen berokkend? Reken maar dat ik mijn eerste en tweede vrouw leed heb berokkend. En natuurlijk heb ik kruideniers brodeloos gemaakt door een supermarkt naast hun winkel neer te zetten.

Is uw leven de moeite waard? Ja. Toelichting overbodig.

Wie hoopt u nooit meer terug te zien? Niemand speciaal. Ferdi E. kan ik niet terugzien, want ik heb hem nooit ontmoet.

Hoe is ongeluk te vermijden? Toen mijn eerste huwelijk op de klippen liep, heb ik mij een tijdje teruggetrokken in een dorpje in Zwitserland. Te midden van die overweldigende bergen zie je je eigen kleinheid in. Zo kun je je uit je ongeluk praten. De zee heeft op mij hetzelfde effect.

Hoeveel macht heeft u? Vroeger kostte het niet zoveel moeite om de minister-president te pakken te krijgen. Nu is dat minder makkelijk, en dat is maar goed ook.

Wat is uw devies? *The best of times is now.*

Kristien Hemmerechts

'Als schrijver heb je amper macht,
je bent juist zeer kwetsbaar'

4 april 1997

Wat is uw huidige gemoedstoestand? De batterijen zijn leeg, ik heb niet veel weerstand meer. Het is hoog tijd dat het zomer wordt.

Waar bent u het liefst mee bezig? Met schrijven, erg hè.

Wie zijn uw helden? Als ik George Orwell lees, denk ik: dat moet een fantastische man zijn geweest. Of Virginia Woolf, die is echt de top qua stijl. En Lady Diana. Wat zij heeft gedaan is heel dapper. Ze had zich ook kunnen schikken en wegwijnen.

Wat zijn uw dagdromen? Die zijn vaak seksueel getint. Of anders ben ik een prinses die door zigeuners is ontvoerd. Of spreek ik grote menigten toe.

Wat is uw grootste angst? Ik ben bang dat ik door de mand val. Dan stel ik me voor dat mijn studenten allemaal opstaan en zeggen: 'We zitten hier nu al uren, maar u weet helemaal niets.'

Bid u weleens? Nee. Vroeger wel, tot een jaar of 23, 24.

Leeft u in welstand? Ik denk het wel.

Wat is uw definitie van geluk? Er zijn alleen geluuksmomenten: momenten dat je de hele wereld wilt omhelzen, je sterk voelt, veel energie hebt. Geluk is geen permanent gevoel. Net zomin als ongelukkig zijn trouwens.

Bent u bang voor de dood? Niet echt, maar ik weet niet wat ik zou zeggen als ik kanker had.

Wanneer heeft u voor het laatst gehuild? Gisteren, op een begrafenis. Bij zulke gelegenheden ben ik net een kraan.

Lijkt u op uw vrienden? Nee. Ik zoek het evenwicht dat ik zelf niet heb. Tegenwicht.

Hoe moedig bent u? Ik durf heel goed voor een afwijkende mening uit te komen. Ik zeg wat ik denk.

Van wie heeft u het meest geleerd? Van Marilyn French, Anja Meulenbelt, Germaine Greer. Niet alles verwachten van een man, of je moeder. Dat blijft toch een valkuil voor veel vrouwen.

Wanneer was u het gelukkigst? Na de geboorte van mijn zoontje, in 1983.

Welke eigenschap waardeert u in een man? Moed: morele, emotionele moed. Wel zijn mannen vaak erg laf op het emotionele vlak, ze rommelen er graag naast. Tot het problematisch wordt, dan rennen ze terug naar moeder de vrouw.

Welke eigenschap waardeert u in een vrouw? Hetzelfde als bij een man, maar ook gulheid. Gulle mensen zijn warme mensen, maar dat geldt ook voor mannen.

Als u iets aan uzelf kon veranderen, wat zou dat dan zijn? Ik zou graag gelijkmoediger zijn. Het zou makkelijker zijn als ik de dingen niet zo heftig aanvoelde.

Wie is uw grootste liefde? Mijn dochter.

Wat beschouwt u als uw grootste mislukking? Er zijn er zoveel! Ik denk mijn echtscheiding.

Gelooft u in God? Eigenlijk niet. Hoe langer ik leef, hoe minder ik geloof.

Welk leed heeft u andere mensen berokkend? Het zal wel op het gebied van de liefde zijn dat ik iemand heb gekwetst.

Is uw leven de moeite waard? Vroeger was mijn grote angst dat het leven saai zou zijn. Maar nu wordt mijn tijd in beslag genomen door zaken die ik belangrijk vind.

Waarom bent u het meest gehecht? Aan mijn vulpen.

Wie hoopt u nooit meer terug te zien? De directeur van mijn vroegere school. Ik werk als een rode lap op een stier bij mannen met een minderwaardigheidscomplex. Ik ben iets scherper en cynischer dan veel vrouwen, en dat kunnen zulke mannen niet accepteren, ze voelen zich bedreigd. Die directeur zei altijd dat er niets van mij terecht zou komen.

Hoe is ongeluk te vermijden? Doorgaans ben ik voorzichtig, maar er gebeurt in het leven zoveel waar je geen enkele greep op hebt.

Hoeveel macht heeft u? In de pers misschien. Mijn stukken komen zonder moeite in de krant, ik ben niet mevrouw Anoniem. Maar als schrijver heb je amper macht, je bent juist zeer kwetsbaar.

Wat is uw devies? Steeds hogerop!